

NIKOY KAZANTZAKH

Η Κ Ρ Η Τ Η

*Πῶς τὴν ἡδῶρα
μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της*

ΠΡΑΚΛΕΙΟ 1984

940.542.1

KAZ



ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

— ΧΑΝΙΩΝ —

Αύξ. αριθ. 53986

Χρονολ. Είσαγ. 28-5-96

Ειδικότης Μάχη ενς Κρίσεως

*Αριθ. 940.549.1/ΚΑΖ

Η Κ Ρ Η Τ Η

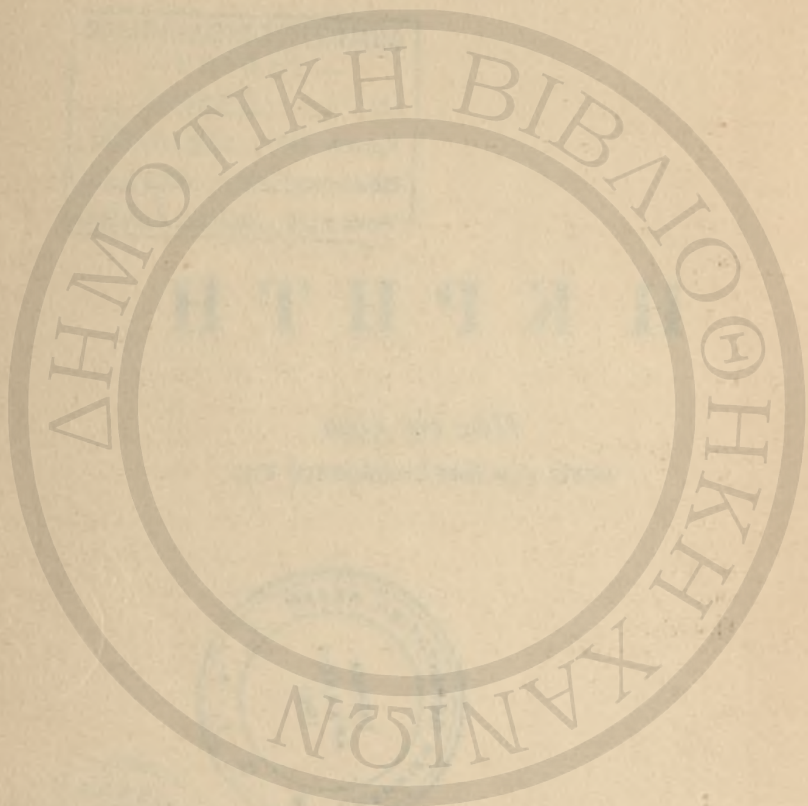
*Πώς την ηδρα
μετά την ἀπελευθέρωσή της*



ΗΡΑΚΛΕΙΟ 1984



940.542.1
KAZ



ΕΙΔΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ Α΄ ΕΚΔΟΣΗ

Η ομιλία τούτη έγινε από το Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών το Δεκέμβρη του 1945.

Αδεία του Καζαντζάκη την τυπώσαμε σε 10 χιλιάδες αντίτυπα και τη μοιράσαμε δωρεάν σ' όλα τα Ελληνικά Σχολεία της Αιγύπτου. Η εκτύπωση έγινε στο Εργοστάσιο Γραφικών Τεχνών Λαγουδάκη Αλεξανδρείας, υπό της Αδελφότητας των εν Αλεξανδρεία ΚΡΗΤΩΝ δωρεά του Κώστα Ι. Λαγουδάκη.

Πρόεδρος της Αδελφότητας ήτο από του 1935 μέχρι του 1961, ο κ. Εμμαν. Μ. Καλοχριστιανάκης, που εξελέγετο επί 25 συνεχή χρόνια 1935-1961 Πρόεδρος.

ΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Η ελληνική εφημερίδα «ΤΑΧΥ-ΔΡΟΜΟΣ» Αιγύπτου, έγραψε το παρακάτω σχόλιο για την Α' έκδοση της ομιλίας του Νίκου Καζαντζάκη.

Η «Περιηγητική Λέσχη», Τμήμα Αρχανών Κρήτης, σκέφτεται να κυκλοφορήσει, με την πρωτοβουλία του Μαν. Καλοχριστιανάκη, άλλοτε προέδρου της Κρητικής Αδελφότητας στην Αλεξάνδρεια, ένα λιγοςέλιδο βιβλίο με τη ραδιοφωνική ομιλία για την Κρήτη, που έκανε κάποτε ο Ν. Καζαντζάκης. Το κείμενο αυτό είχε πρωτοκυκλοφορήσει από την Αδελφότητα στην Αίγυπτο και είναι σχεδόν άγνωστο εδώ. Η λαμπρή ιδέα του κ. Καλοχριστιανάκη είναι γι' αυτό ιδιαίτερα αξιόπαινη. Προσθέτουμε ακόμα κάτι: το έντυπο θα κυκλοφορήσει δωρεάν. Το περιμένουμε...

«ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ» Ιούνιος 1984

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Προκειμένου ο Πρόεδρος του Τμήματος Αρχανών της Ελληνικής Περιηγητικής Λέσχης κ. Εμμαν. Καλοχριστιανάκης να προβεί στην επανέκδοση της ομιλίας του Νίκου Καζαντζάκη, εξήτησε αρμοδίως την σχετική άδεια η οποία και του παρεσχέθη με την ακόλουθη επιστολή του Γιώργου Ανεμογιάννη:

Αθήνα, 14.9.1984

Φίλε κ. Καλοχριστιανάκη,

Σχετικά με την πρόθεσή σας να επανεκδόσετε το κείμενο της ομιλίας του Νίκου Καζαντζάκη για την Κρήτη, με σκοπό την δωρεά διανομή του σε σχολεία και σε διάφορα τμήματα της Περιηγητικής Λέσχης, σας πληροφορώ ότι η κ. Ελένη Καζαντζάκη σας παραχωρεί τη σχετική άδεια.

Επιθυμία της κ. Καζαντζάκη είναι, στην πρώτη σελίδα να υπάρχει το ακόλουθο κείμενο:

«Η ιστορική αυτή ομιλία του Νίκου Καζαντζάκη εκδόθηκε σε μικρό τεύχος, για πρώτη φορά, το 1946 στην Αλεξάνδρεια Αιγύπτου. Αντίτυπο έχει κατατεθεί στο αρχείο του μουσείου Νίκου Καζαντζάκη που λειτουργεί από το 1983 στους Βαρβάρους (Μυρτιά) Ηρακλείου.

Στο Μουσείο αυτό, τα βιβλία, χειρόγραφα, επιστολές, φωτογραφίες και πολλά προσωπικά αντικείμενα, βοηθούν με τρόπο μοναδικό τον επισκέπτη να γνωρίσει την ανηφορική πορεία του μεγάλου Κρητικού συγγραφέα.

Το ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ λειτουργεί από Φεβρουάριο έως Νοέμβριο κάθε μέρα 9-1 και 5-8 εκτός Πέμπτης και των απογευμάτων Τρίτης και Παρασκευής.

Από Νοέμβριο έως Φεβρουάριο κάθε Κυριακή 9-2».

Με φιλικούς χαιρετισμούς
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΕΜΟΓΙΑΝΝΗΣ

Η Κ Ρ Η Τ Η

Πώς τὴν ἠδρα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της.
(Ραδιοφωνικὴ ὁμιλία τοῦ κ. Καζαντζάκη)

Σοβαρὸ εἶναι τὸ πρόσωπο τῆς Κρήτης. Πολυβασανισμένο. Μαδάρες⁽¹⁾ γυμνές, τραχειές, ἀγέλαστες. Κοιτάξεις ἀπὸ το ἀεροπλάνο τὴν Κρήτη ν' ἀπλώνεται στὴ θάλασσα καὶ νοιώθεις πὼς ἀληθινὰ τὸ νησί τοῦτο εἶναι γιοφύρι ἀνάμεσα στὶς τρεῖς ἡπείρους. Σημαδεμένο κι' ἀπ' τὶς τρεῖς τοῦτες μεγάλες Μοῖρες. Γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Εὐρώπη πήδηξε κι' ἔχτισε φωλιὰ στὴν Κρήτη τὸ πεινασμένο ἀρπαχτικὸ πουλὶ πού τὸ λέμε Πνεῦμα. Ἄπλωσε τὶς περουῶγες του στὸ Κρητικὸ χῶμα καὶ γέννησε τὸ μυστηριώδη, βουβὸ ἀκόμα, ὄλο ζωὴ χάρη, κίνηση καὶ λαμπρότητα, Κρητικὸ πολιτισμό.

Ἡ Κρήτη ἔχει ἀληθινὰ κάτι τὸ πανάρχαιο, τὸ ἅγιο, τὸ πικραμένο καὶ περήφανο πού ἔχουν οἱ χαροκαμένες μάνες πού γέννησαν παλληκάρια. Ἐχει τόσο πολὺ πολεμήσει καὶ ὑποφέρει ἢ γῆς ἐτούτης, ἔχει τόσο πολὺ συνηθίσει τὸ θάνατο, πού τὸν ξεφοβήθηκε πιά καὶ μπορεῖ νὰ γελάει καὶ νὰ παίζει μαζί του.

Σαράντα μέρες γύριζα τὸ περασμένο καλοκαῖρι, τὴν Κρήτη γιὰ νὰ δῶ τὰ χωριά πού γκρέμισαν κι' ἔκαψαν οἱ βάρβαροι καὶ τοὺς ἄντρες καὶ τὶς γυναῖκες πού τοὺς ἔντυσαν τὴ μαύρη ἀρματωσιά τοῦ πένθους. Περίμενα ν' ἀκούσω κλάματα καὶ νὰ δῶ χέρια ν' ἀπλώνονται νὰ ζητοῦν βοήθεια. Καὶ βρῆκα ἀνυπόταχτες, ἀπαράδοτες ψυχές καὶ κορμιὰ μισόγυμνα πεινασμένα καὶ ἀλύγιστα.

Τί δύναμη καὶ τί ἀντοχὴ εἶναι τούτη, συλλογιζόμεον καὶ ποῦ βρῖσκουν τὰ κορμιὰ τοῦτα τόση ψυχὴ; Καὶ ποιά ἀκριτική πνοὴ τοὺς δίνει τόση ἀψηφισιὰ νὰ παλεύουν μὲ τὸ θάνατο;

(1) Μαδάρα: τόπος αποφυλωμένος, γυμνός δένδρων.

Οἱ Κρητικοὶ ἀλήθεια ἀγαποῦν παράφορα τὴ ζωὴ καὶ συνάμα ποτὲ δὲ φοβοῦνται τὸ θάνατο. Μέσα ἀπὸ τὰ χαλασμένα χωριά πὸν πέρασα, πάνω ἀπὸ τὰ νεοανοιγμένα μνήματα πὸν δρασκέλισα, πίσω ἀπὸ τὶς κουβέντες πὸν ἄκουσα, ἀκατάπαυστα διαπίστωσα τούτῃ τὴ μεγάλη δυσπρόστατη παλληκαριά: παράφορη ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ ἀφοβο ἀτίκρυσμα τοῦ θανάτου.

Τοῦτος εἶναι καὶ ὁ πρῶτος πολύτιμος καρπὸς πὸν γεύεται ὅποιος τώρα πὸν καπνίζου ἀκόμα τὰ ἐρείπια κι' εἶναι ἀκόμα νωπὰ τὰ αἵματα στὶς πέτρες, περιοδεύει τὰ χωριά τῆς Κρήτης.

Ἀδάμαστες ψυχές οἱ Κρητικοί, χιλιάδες τώρα χρόνια, παλεύουν στὰ κακοτράχηλα Κρητικὰ βουνὰ τὴν πείνα, τὴ γύμνια, τοὺς βαρβάρους. Κι' οὔτε ἡ μοῖρα οὔτε οἱ ἄνθρωποι μπόρεσαν ποτὲ νὰ τοὺς κάμουν νὰ σκύβουν τὸ κεφάλι.

Οἱ Κρητικοὶ ὅπως ὄλες οἱ γενναῖες ψυχές, στὴν ἄκρα ἀπελπισία βρῖσκουν τὴ λύτρωση.

Πολλοὶ Κρητικοί, μπροστὰ ἀπὸ τὰ τουφεκία τῶν Γερμανῶν τὴ στιγμή πὸν θὰ τουφεκίζονταν, ἔβρισκαν τὴ γαλήνη, καὶ ὄχι μονάχα τὴ γαλήνη παρὰ καὶ τὴ χαρὰ τῆς ἀδάμαστης ψυχῆς πὸν ἀγαλλιᾶζει γιὰ τὴ δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ δείξῃ τὴν ἀρετὴ της. Πολλοὶ τὴν ὕστερη στιγμή, μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἐχτελεστικὸ ἀπόσπασμα τραγουδοῦσαν μαντινάδες Κρητικὲς ἢ τὸν Ἐθνικὸ Ὕμνο.

Στὰ Χανιά, μέσα ἀπὸ τὸ γκρεμισμένο σπῆτι του, ἓνας γεροντᾶκος πρόβαλε καὶ μᾶς εἶπε:

— Ἐναν δάσκαλο, τὸν λέγαν Παπαδάκη, πήγαιναν νὰ τὸν ἐκτελέσουν, ἓνας μαθητὴς τοῦ λέει, γιὰ τὴ νὰ σκοτωθεῖς; Νὰ φύγεις. Κι' ὁ δάσκαλος τοῦ ἀποκρίθηκε. Ὅχι, ἐγὼ αὐτὸ πὸν τόσα χρόνια σᾶς δίδασκα τώρα θὰ τὸ ἐφαρμόσω, θὰ πεθάνω γιὰ τὴν Πατρίδα.

Στὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή κι' οἱ πῶ σακάτες γίνονταν ἥρωες. Στὶς φοβερὲς φυλακὲς τῆς Ἀγιάς, κοντὰ στὰ Χανιά οἱ Γερμανοὶ διάλεξαν 42 παλληκάρια (διάλεγαν πάντα

τούς καλύτερους) και πήγαιναν να τους σκοτώσουν. Στο δρόμο ένας σακάτης, καμπούρης, τους συνάντησε. Σταθήτε φώναξε στους Γερμανούς. «Σκοτώστε με έμένα να γλυτώση ένα παλληκάρι».

«'Οχι φύγε». Τοῦ εἶπαν ἐκεῖνοι. «Τότε σκοτώστε με και μένα να γίνουν 43, φώναξε ὁ καμπούρης. Ντρέπομαι να ζῶ ἐγὼ ὁ σακάτης και να σκοτωθοῦν τοῦτοι οἱ λεβέντες».

Ἀνήμπορες γρηές, γέροι σαράβαλα, σήκωσαν τὴ φωνὴ τους και μιλοῦσαν ἀτρόμητα στους Γερμανούς.

Σ' ἓνα ὠραιότατο χωριό, στὰ Μεσκλά, μιὰ γρηὰ ἔκρουβε ἕξ μῆνες μὲ κίντυνο τῆς ζωῆς της, δυὸ Ἑγγλέζους στο σπίτι της. Μιὰ μέρα οἱ Γερμανοὶ τοὺς ἀνακάλυψαν, τοὺς ἔπιασαν. Ἡ γρηὰ τρέχει στὸν ἄγριο Γερμανὸ Φρούραρχο, στάθηκε μπροστά του, τοῦ φώναξε.

— Νὰ ξέρεις, Κομαντάντε, πὼς ὄλες οἱ μανάδες στὸν κόσμο πονοῦνε κι' αὐτὸς ὁ πόνος τῶν μανάδων θὰ φάει τὴ Γερμανία. Ἡ Γερμανία θὰ χαθῆ, βάνω τὴν κεφαλὴ μου: Βάνεις στοίχημα, Κομαντάντε; Ἐγὼ βάνω τὴν κεφαλὴ μου.

Στεκόταν ἀπάνω σὲ μιὰ πέτρα, ἀπόξω ἀπὸ τὸ καμμένο σπίτι της ἡ γρηὰ τούτη και μᾶς μιλοῦσε, μὲ δρθὸ τὸ κεφάλι, κουρελιασμένη σὰ φάντασμα. Τί δύναμη λοιπὸν ἔχει ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου και πὼς μπορεῖ νὰ νικήσει τὸ θάνατο, συλλογιζόμουν!

Ἄσπλοι, ἀνοργάνωτοι, χωρὶς βοήθεια ἀπὸ κανένα, οἱ Κρητικοὶ ἀπὸ τὰ χωριά, ἀπὸ τὰ βουνὰ κατέβαιναν στ' ἀκρογιαλὶα νὰ ὑπερασπιστοῦν τὸ νησί τους ἀπὸ τοὺς ἄγριους, πάνοπλους ἀλεξιπτωτιστὲς ποὺ κατέβαιναν. Στις 19 τοῦ Μάη 1941 σκοτείνιασε ὁ οὐρανὸς τῆς Κρήτης ἀπὸ τὰ ἀεροπλάνα, ἄρχισαν οἱ βομβαρδισμοὶ οἱ πρῶτοι ἀλεξιπτωτιστὲς ἔπεφταν στὸ ἀεροδρόμιο τοῦ Μάλεμε, κοντὰ στὰ Χανιά, ὕστερα στὸ Ρέθυμνο, στὸ Ἡράκλειο, παντοῦ.

Ἐνας γέρος, ἀπὸ ἓνα χωριουδάκι κοντὰ στὸ Μάλεμε μᾶς διηγεῖται:

— Εὐθύς ὡς εἶδαμε τ' ἀεροπλάνα, φωνάξαμε: Ἀπάνω

τους, μωρὲ παιδιά. Πήραμε τ' ἄρματα καὶ χυθήκαμε.

— Ποιὰ ἄρματα ρώτησα. Εἶχατε ἄρματα;

— Πῶς δὲν εἶχαμε; Ἄλλοι εἶχαν παλιὰς καραμπίνες, ἄλλοι μαχαῖρες κι' ὅλοι εἶχαν ραβδιά. Τὴν ὥρα πού ἔπερτε ἕνας «οὐρανίτης» ἦταν ἀκόμη ζαλισμένος καὶ μεῖς χιμούσαμε ἀπάνω του, τὸν σκοτώναμε μὲ τὰ ραβδιά, μὲ τὶς μαχαῖρες, τὸν ξαρματώναμε καὶ σιγὰ - σιγὰ γέμιζε καὶ μᾶς ἡ φούχτα μας πολυβόλο καὶ περιστροφο.

Οἱ Γερμανοὶ εἶχαν ὀρίσει νὰ πάρουν τὴν Κρήτη σὲ 24 ὥρες. Ἡ παραμικρὴ ἀργοπορία θὰ τοὺς ἦταν θανάσιμη. Ἦξευραν πῶς οἱ Κρητικοὶ ἦταν ἀοπλοὶ, πῶς ὅλοι οἱ νεοὶ ἦταν ἐπιστρατευμένοι καὶ βρισκόνταν ἀκόμα στὴν Ἑλλάδα καὶ πῶς οἱ Ἀγγλοὶ μῆτε στρατὸ ἀρκετὸ εἶχαν μῆτε ἀεροπλάνα. Ἦταν λοιπὸν σίγουροὶ πῶς σὲ 24 ὥρες θὰ παίρναν τὴν Κρήτη. Ἐκαμαν 8 μέρες. Ἐξ χιλιάδες ἀλεξιπτωτιστὲς σκοτώθηκαν ἀπὸ τὰ «ραβδιά» καὶ τὶς μαχαῖρες.

Ἐνας Κρητικὸς χωριάτης ὅταν μ' εἶδε νὰ ξαφνιάζομαι γιὰ τὴν παλληκαριά καὶ τὴν αὐτοθυσία τῶν Κρητικῶν μοῦ εἶπε τὰ καταπληκτικὰ τοῦτα λόγια:

— «Γιατὶ παραξενεύεσαι; Ἐμεῖς ξέραμε πῶς γράφαμε ἱστορία».

Δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχει στὸν κόσμο μιὰ ἄλλη χώρα, ὅπου οἱ χωρικοὶ νὰ βλέπουν τὸν πόνο, τὴν θυσία, τὴν ἀτομικὴ τους καταστροφὴ ἀπὸ τόσο ὕψος. Ἦξερε ὁ Κρητικὸς αὐτὸς χωριάτης πῶς ὑπάρχει στὸν κόσμο τοῦτο ἕνα ἀγαθὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ πῶς γιὰ τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ πάλαιψε καὶ θυσιάστηκε ὅλη ἡ ράτσα μας καὶ πρέπει τώρα κι' αὐτός, ὁ Κρητικὸς χωριάτης νὰ παλαίηη καὶ νὰ θυσιασθεῖ. Καὶ τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ λέγεται ἱστορία, δηλαδή ὑστεροφημία δηλαδή ἀθανασία.

Πιστεύουν στο ἀγαθὸ αὐτὸ οἱ Κρητικοί, ὅπως πιστεύουν στὴν ἐλευθερία. Πολεμοῦν, ξεύρουν πῶς ἂν δὲν μείνει τ' ὄνομά τους θὰ μείνει καὶ θὰ ζήσει τὸ ἔργο τους. Καὶ τώρα πού κανεῖς δὲ φαίνεται νὰ θυμᾶται πῶς ἡ Κρήτη

ἔσωσε τὸν Συμμαχικὸ ἀγῶνα στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολὴ καὶ πὼς ἐπέδρασε ὀριστικὰ στὴν πορεία τοῦ Παγκοσμίου πολέμου - καὶ τώρα πού μῆτε οἱ ξένοι, μῆτε ἡ Ἑλλάδα δὲν φαίνονται νὰ θυμῶνται τὴ θυσία καὶ τὴν ἐποποιία τῆς Κρήτης, οἱ Κρητικοὶ δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος τους καὶ τὴν πίστη τους. Ἄστεγοι, πεινασμένοι, ἀδικημένοι, στέχονται μέσα στα χαλάσματα τῶν σπιτιῶν των καὶ δὲ μιλοῦν. Σφίγγουν τὰ χεῖλια τους καὶ δὲν μιλοῦν. Ἔκαμαν βλέπετε τὸ χρέος τους καὶ τὰ καλὰ παλληκάρια δὲν προσμένουν ἀμοιβή. Ἡ ἱστορία πού εἶναι σήμερα ἓνα μὲ τὴν ἐλευθερία θὰ τοὺς κρίνει κάποτε. Καὶ θὰ πῆ τότε γιὰ τὴν ὑπερηφάνεια τους καὶ τὴν παλληκαριά τους - καὶ θὰ τοὺς προβάλει τότε σὰν παράδειγμα ἠρωϊσμοῦ καὶ αὐταπάρνησης σ' ὅλους τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς ζωντανοὺς αὐριανοὺς λαοὺς.

— Δὲν ἔχουμε ἓνα σκαμνὶ νὰ σὲ βάλουμε νὰ καθῆσης, δὲν ἔχουμε ἓνα ποτήρι νὰ σοῦ δώσουμε νερὸ νὰ πιεῖς δὲν ἔχουμε ἓνα κομμάτι ψωμὶ ἂν πεινᾷς, δὲν ἔχουμε τίποτα - τίποτα. Ὅλα μᾶς τὰ κάψαν καὶ μᾶς τὰ πῆραν οἱ σκύλοι οἱ Γερμανοί.

— Ἔτσι μοῦλεγαν κάτω ἀπὸ ἓνα πλάτανο, στὴ μέση τοῦ γκρεμισμένου χωριοῦ, οἱ μαυροφόρες ποῦ ξεπρόβαλλαν ἀπὸ τὰ χαλάσματα.

Δὲν ἔχουμε μῆτε καὶ ἄντρες νὰ κουβεντιάσουν μαζί σου,

— Νὰ μόνο τοῦτα τ' ἀρσενικὰ ἀπόμειναν, εἶπε μιὰ γλωμὴ γυναικούλα, δείχνοντάς μου δυὸ - τρία μωρὰ πού θύζαιναν στὸν κόρφο τους οἱ μανάδες.

Φτάνουν αὐτὰ γιὰ μαγιά!!! φώναξε μιὰ γρηά. Τὰ ἴδια δὲν πάθαμε καὶ στὴν ἐπανάσταση του 66; Ἐγὼ ἤμουν μικρὴ μὰ θυμοῦμαι. Δυὸ - τρία μωρὰ εἶχαν πάλι ἀπομείνει κι' ἀπὸ αὐτὰ ἀναπιάστηκε πάλι ὅλο τὸ χωριό. Μὴ φοβᾶστε, πάντα μαγιά ἀπομένει.

Τὰ περισσότερα χωριά στὴν Κρήτη χάθηκαν, οἱ περισσότεροι ἄντρες σκοτώθηκαν γιατί φιλοξενοῦσαν Ἀγγλους. Σ' ἓνα χωριὸ τὰ Μεσκλά, εἶδα μιὰ μάνα πού τῆς εἶχαν σκο-

τάσει τούς δυο γιουούς της γιατί είχε σπίτι της κι έκρυβε 8 μήνες δυο άγγλους στρατιώτες. Τό μάθαν οί Γερμανοί κι ήρθαν, τής έκαψαν τό σπίτι, τής σκότωσαν τούς γιουούς της, και τώρα στέκουνταν απόξω από τὰ χαλάσματα λιγνή, χαροκαμένη, με τὰ μάτια όλο φλόγα και μου μιλούσε.

— Τό ίδιο βράδυ που σκότωσαν τούς γιουούς μου πέρασαν νύκτα βαθειά, δυο Έγγλέζοι που τούς κυνηγοῦσαν οί σκύλοι οί Γερμανοί. Κάπνιζε ακόμα τό σπίτι μου, μα εγώ είχα τρουπώσει σε μιὰ γωνιά και έκλαιγα.

Με άκουσαν οί Έγγλέζοι, ζύγωσαν. Ψωμί, μου φώναξαν, ψωμί! Οί χωριανοί μου είχαν δώσει μιὰ κουλούρα κριθαρόψωμο μα εγώ δέν είχα όρεξη νά φάω, δέν κατέβαινε ή μπουκιά από τό λαιμό μου. Τους έδωκα τό ψωμί. Κρούσαν τούς έδωκα και μιὰ κουβέρτα που μου είχαν δώσει, βγήκα από τή γωνιά, τούς έβαλα νά κοιμηθούν.

— Γιατί τάκαμες όλα αυτά; ρώτησα. Οί Έγγλέζοι δε φταίγαν που σκότωσαν τούς γιουούς σου;

— Τόκανα αποκριθήκε, γιατί είχαν κι αυτοί μανάδες, κατέχω ήντα θά πη πόνος τής μάνας.

Άνθρωπιά μεγάλη είναι τούτη, ή μεγάλη ψυχή νικάει τόν πόνο τόν άτομικό και τό πιό φοβερό, άκουγα τή γρηά και τὰ μάτια μου βούρκωναν. Ένα βράδυ μπήκα σε φτωχικό χαμόσπιτο σ' ένα Σφακιανό χωριό. Ό γέρο καπετάνιος, με τή μαύρη φέσα του, ό Κυριάκος Σπεριλάκης κάθονταν πλάι στο τζάκι και κάπνιζε ένα μακρόν τσιμπούκι. Κάθισα δίπλα του, έφερα τήν κουβέντα στο θάνατο.

Στράφηκε ο γέρος Σφακιανός και μου ειπε:

— Χαρά στον άνθρωπο, παιδί μου, που βάνει δυο φορές τή μέρα στο νοῦ του τό «θάνατο».

Κι' ένας άλλος γέρος εκατοχρονίτης στον κάμπο τής Μεσαράς μου είχε πει μιὰ μέρα ένα μεγάλο λόγο. Τόν ρώτησα:

— Πώς σου φάνηκε παππού ή ζωή αυτή στα εκατό αυτά χρόνια;

— Σὰν ἓνα ποτήρι κρύο νερό, μοῦ ἀποκοίθηκε.

— Καὶ διψᾷ ἀκόμη παπποῦ;

Στράφηκε μὲ κύτταξε μὲ τὰ θολὰ μικρούτσικα μάτια του, σήκωσε τὴ χερούκλα του σὰ νὰ καταριώταν καὶ εἶπε:

— Ἀνάθεμά τον ποῦ ξεδίψασε.

Οἱ δυσκολίες καὶ οἱ τραχύτητες τῆς ζωῆς δὲ λυγίζουν τὴν Κρητικὴ ψυχὴ.

Ἀντίθετα τὴν πυρώνουν καὶ τὴν δυναμώνουν. Γέρικη, ἀβόλευτη, τραχεῖα εἶναι ἡ γῆ τῆς Κρήτης. Κι' ὅταν τὰ βουνά της κι' οἱ θάλασσες ἢ οἱ ψυχὲς ποὺ πλάστησαν ἀπὸ τέτοιους βράχους καὶ τέτοια ἀρμύρα δὲν σοῦ ἐπιτρέπουν οὔτε στιγμή νὰ βολευτῆς, νὰ γλυκαθῆς, νὰ πεῖς: Φτάνει. Τότε ἡ Κρήτη ἔχει κάτι τὸ ἀπάνθρωπο, δὲν ξέρω πᾶς ἂν ἀγαπάει ἢ ἂν μισεῖ τὰ παιδιά της, ἓνα μονάχα ξέρω: ὅτι τὰ μαστιγώνει ὡς τὸ αἷμα.

Ἐπάρχει καὶ κάτι ἄλλο ὅμως στὴν Κρήτη, ὑπάρχει κάποια φλόγα - ἄς τὴν ποῦμε ψυχὴ - κάτι πιο πάνω ἀπὸ τὴ ζωὴ κι' ἀπὸ τὸ θάνατο, ποὺ εἶναι δύσκολο νὰ τὸ ὀρίσεις, δηλαδὴ νὰ τὸ περιορίσης. Ἐπάρχει αὐτὴ ἡ περηφάνεια, τὸ πείσμα, ἡ παλληκαριά, ἡ ἀψηφησιὰ, καὶ μαζί τους κάτι ἄλλο, ἀνέκφραστο κι' ἀστάθμητο, ποὺ σὲ κάνει νὰ χαιρέσαι ποὺ εἶσαι ἄνθρωπος. Νὰ χαιρέσαι, μὰ καὶ συνάμα νὰ σοῦ δίνει μεγάλη εὐθύνη. Γιατὶ ἐνῶ νοιώθεις πὼς ἔχεις χρέος νὰ κάμεις ὅ,τι μπορεῖς γιὰ νὰ σώσεις αὐτὸ τὸ λαό, ἐκεῖνος βλέπει τὴν προσπάθειά σου μὲ εἰρωνεία καὶ περιφρόνηση. Δὲν ἔχει τὴν ἀνάγκη κανενὸς γιὰ νὰ σωθεῖ. Σώζει δὲ σώζεται. Ἐνα μονάχα σοῦ μένει τότε: νὰ δοκιμάσεις νὰ γίνεις ἄξιος αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, νὰ κερδίσεις τὴ δύναμη τῆς δικῆς του ψυχῆς, ποὺ ποτὲ δὲ καταδέχτηκε ν' ἀπατήσει τὸν ἑαυτό του ἢ τοὺς ἄλλους καὶ ποὺ πάντα τολμάει ν' ἀντικρύζει, πρόσωπο μὲ πρόσωπο, τὴ Θεὰ ἐκείνη ποὺ δὲν κάνει χατήρια καὶ δὲν κάθεται στὰ πόδια κανενός, τὴν ἀγέλαστη κι' ἀδάκρυτη Θεά, τὴν εὐθύνη.



ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΑΝΙΩΝ

Η δεύτερη έκδοση της Ομιλίας του ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ έγινε στο Ηράκλειο τον Οκτώβρη του 1984 στο Τυπογραφείο ΑΝΤΑΙΟΣ ΛΙΘΟ Α.Ε. με τα ίδια τυπογραφικά στοιχεία της πρώτης (Αλεξάνδρεια 1946) και με την ορθογραφία του πρωτοτύπου σε 1500 αντίτυπα τα οποία διανέμονται δωρεάν

Τη δαπάνη ανέλαβε ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΝΩΝ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΗΣ ΛΕΣΧΗΣ



